

(Херсон)

СОЦІАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ В МОЛОДІЖНОМУ СЛЕНГУ

У статті звернено увагу на соціальні характеристики людини в лексико-семантичній системі молодіжного сленгу. Автори виділяють і детально аналізують найменування осіб за родом занять, професією, національною належністю тощо.

Ключові слова: молодіжний сленг, картина світу, лексико-семантичне поле, соціальні характеристики.

In the article attention is given to social characteristics of a human in the lexico-semantic system of the youth slang. The author distinguishes and analyses in details the name of the person by an occupation, a profession, a national identity etc.

Key words: youth slang, the picture of the world, lexico-semantic field, social characteristics.

Неповнота побутування живих форм усного мовлення – соціолектів, сленгів, аргю – в українських містах належить до найзагрозливіших для майбутнього української мови явищ. Аналізуючи стан і статус української мови в першій половині ХХ ст., Ю. Шевельов акцентував на фактах недорозвиненості урбаністичних форм комунікації як ознаці ненормального стану, в якому перебувала українська мова. У праці "Так нас навчали правильних проізношень" учений стверджує: "Міський сленг, відмінний від російського (за винятком звичайних фонетичних субстанцій), фактично не існує в сучасній українській мові. Сленг здебільшого не включається до радянських словників, але для української мови доволі численні приклади можуть бути виявлені в деяких творах красного письменства" [8, с. 275]. На думку Ю. Шевельова, відсутність власного міського сленгу і спричинила широке побутування в Україні суржику [8, с. 276]. Нестачу міських сленгізмів інтелігенція частково компенсувала тим, що вкраплювала в розмовну мову російські слова й вирази, надаючи їм іронічного відтінку [8, с. 382]. Учений справедливо відзначав: "... міський сленг належить до найактивніших прошарків сучасних мов і має найвищі шанси вижити, якщо брати його en masse, а не говорити про окремі слова. ...брак цього шару в сучасній мові ставить під сумнів майбутнє цієї мови. ...міський сленг націлений у майбуття мови, прогнози щодо суржику мали б бути протилежного характеру" [8, с. 276]. Отже, Ю. Шевельов стверджує, що міський сленг – явище прогресивне на відміну від суржику.

Гострий брак у лінгвоукраїністиці досліджень мовного побуту українських міст, регіональних різновидів жаргонних підсистем, серед яких чільне місце посідає молодіжний сленг, зумовлює актуальність дослідження. Мета нашої студії – виділити й проаналізувати соціальні характеристики людини в молодіжному сленгу м. Херсона (далі МС – молодіжний сленг, ХМС – молодіжний сленг м. Херсона, КЖ – кримінальний жаргон). Основною джерельною базою дослідження слугували матеріали анкетування різних соціальних груп молоді м. Херсона віком від 14 до 27 років. Для аналізу залучалися записи усного розмовного спонтанного мовлення в різнотипних комунікативних ситуаціях та соціальних сферах, мова регіональних ЗМІ, реклами. Більшість наведених у статті прикладів не зафіксована жаргонними словниками української і російської мов [5; 3] (далі КСЖЛ, БСРЖ).

Семантичний аналіз молодіжного соціолекту здійснений переважно шляхом виділення основних лексико-тематичних груп сленгової лексики. У сучасній семантиці та теорії пізнання, що ґрунтується на ролі мови в пізнавальних процесах людини, центральним поняттям є мовна картина світу. Мовною картиною світу прийнято вважати систему уявлень, характерну для певної мови, за допомогою якої мовці класифікують, інтерпретують навколишній світ. Мовна картина світу відіграє істотну роль у формуванні ставлення індивіда до світу, до суспільних подій та явищ, до соціальних суб'єктів, у виділенні індивідом "соціальних типажів" та у формуванні ставлення до них. М. Міщенко стверджує, що "особливості мови різних соціальних та соціально-демографічних груп значною мірою відображають особливості сприйняття та ставлення до соціальної реальності, ціннісні орієнтації цієї соціальної групи. Крім того, особливості мови представників групи "трансляють" стереотипи світосприйняття, світоставлення та світооцінювання й закріплюють їх у свідомості як членів цих груп, так і тих, хто до них не входить" [2].

Специфіка соціально обмеженої мовної картини світу виявлена, насамперед, у вибірковості сфер номінування життєвого простору. Об'єктами номінування постають ті "шматки дійсності", що мають першорядну значущість для цього соціуму. Через денотативні сфери номінацій розкривається система культурних, етичних, естетичних, соціальних стереотипів у світосприйнятті носіїв МС. У дослідженні О. Гуц проаналізовані фрагменти мовної картини світу міського підлітка: стать (семантичні поля 'жіноча' й 'чоловіча'), частини тіла людини (семантичне поле 'тілесний'), фізичні можливості й зовнішній вигляд людини (семантичні поля 'сильний' і 'слабкий', 'високий' і 'худий', 'товстий' і 'маленький'), фізичні стани людини (семантичні поля 'хворіти', 'наркотики', 'палити', 'п'яний'), потреби людського єства (семантичні поля 'їсти', 'спати', 'секс'), емоційні стани (семантичні поля 'задоволення', 'веселощі', 'страх'), емоційне ставлення (семантичні поля 'легковажний', 'зневажати'), бійка, навчання (семантичні поля 'навчання', 'розуміти', 'дурень'), бізнес [1].

Польський соціолінгвіст С. Грабяс здійснив типологічний аналіз мовної картини світу та відповідних сутностей у польському КЖ та МС, виділивши інваріантну систему цінностей носіїв соціолектів, яка зумовлена характером діяльності й способом потрактування дійсності. "Обидва соціолінгвальні чинники – тип діяльності соціальної групи і спосіб оцінки дійсності – зумовлюють соціолектальні різновиди мови: функцію, яку вони виконують у соціальній групі й у комунікативній системі національної мови, а також інвентар мовних засобів (словотвірних насамперед), підпорядкованих цій функції при потрактуванні дійсності відповідно до вимог пануючої в групі системи цінностей" [9, с. 76]. Автор пропонує таку систему цінностей: 1) цінності вітальні; 2) цінності емоційно-почуттєві (позитивні й негативні); 3) цінності пізнавальні (мислити, розуміти, дурень, розумний та ін.); 4) вартості моральні (дружба, зрада, брехня та ін.); 5) цінності побутові (родина, етикет, сексуальна поведінка); 6) цінності естетичні (врода й потворність, молодість, старість). Аналогічно структуровано фрагменти мовного світу бурсацько-семінарського соціуму й картину світу сучасного українського МС у працях Л. Ставицької [4]. Проаналізуємо відображення мовної картини світу в лексико-семантичній системі ХМС, узявши за основу систему цінностей молодіжного соціуму й ураховуючи те, що в центрі мовної картини світу МС знаходиться людина.

Найменування осіб за родом занять, професією в ХМС актуалізовані назвами на позначення 'директора', здебільшого такі сленгізми мають загальне значення керівника: бос КСЖЛ; дирик (диря ШК БСРЖ, КСЖЛ); пахан ('ватажок' БСРЖ, 'авторитетна посадова особа' КСЖЛ); папа ('ватажок, голова компанії' БСРЖ); тато ('начальник загону в колонії', 'шанована людина старшого віку' КСЖЛ); батько (військ. 'командир частини' КСЖЛ); керя (ШК 'класний керівник' КСЖЛ); отаман. На позначення 'секретаря' зафіксовані дві одиниці: секретутка КСЖЛ; секретопка.

Відносно нова в соціально-професійній структурі суспільства професія охоронця йменована у ХМС як вишибайло (вишибала БСРЖ, вишибало КСЖЛ); викидайло КСЖЛ; мухтар. Назви міліціонера мент, мусор, мільтон, фараон є загальножаргонними, у мовленнєвому просторі м. Херсона вживані й молоддю, і старшим поколінням. Акцентована в МС професія водія, у якій спостерігаємо диференціацію за родом діяльності (дальніх рейсів, громадського транспорту, таксі), напр.: водило, драйвер 'водій, шофер' БСРЖ, КСЖЛ; дальнобійник 'шофер дальніх рейсів на вантажівці' БСРЖ, КСЖЛ; чіф 'водій таксі' БСРЖ; лоховозщик, членовозщик 'водій громадського транспорту'; шумахер 'водій тролейбуса'. Вплив ЗМІ позначився на актуалізації в молодіжному середовищі професії диктора: баклан ('ведучий рок-концерту' КСЖЛ); дід панас (зафіксована в мовленні молодих херсонців 25–30 років, можливо, під впливом телепередачі "На добраніч, діти", яку вів дід Панас).

Підгрупа найменувань осіб за національною належністю виділена багатьма дослідниками МС. Актуалізованими у ХМС є ті етноніми, які включені в сленгову картину світу на основі територіальної близькості (пшек 'поляк'; бульбаш, сябрик 'білорус'; рашин, розпутін 'росіянин'); у зв'язку з туристичними, діловими контактами (макаронник 'італієць'; бундес 'німець'; джапан/джапап 'японець'); через проживання певного етносу на території України, зокрема у м. Херсоні (чурка, чурбан 'в'єтнамець'; хач/хачик 'кавказець'; азер/азербон/азербут 'азербайджанець'; ара 'вірменин'; джордж 'грузин'; блек, негрило, нігер, шоколадка, кізомба 'негр'). "Комплекс національної меншовартості, закорінений в українську ментальність" [6, с. 120] прослідкований у римованій фразі, зафіксованій нами серед робітників м. Херсона: Сонце світить – негр паше, дощ іде – хохол батраче. Лексеми кізомба 'негр' можна вважати локальним молодіжним сленгізмом: нічний клуб "Кізомба" існував у Шуменському мікрорайоні м. Херсона, власниками його були негри. Розмежування народів Кавказу в ХМС переважно не відбувається, наприклад, лексема азер уживана не обов'язково на позначення азербайджанця, а будь-якого кавказця (аналогічно ара, хач, хачик, чорний, джордж).

За соціальним та матеріальним станом. У молодіжному соціумі велике значення має соціальний статус, вимірюваний матеріальним достатком людини. Так, лексеми туз ('особа, яка має при собі велику суму грошей' БСРЖ), дамка ('жінка; жінка легкої поведінки' БСРЖ), козирний ('лідер угруповання крадіїв' БСРЖ), діловий ('людина, яка належить до злочинного світу' БСРЖ) у ХМС функціонують зі значенням 'соціально значуща, впливова людина'. Звертає увагу факт запозичення цих лексем із КЖ, що пояснюємо сприйманням молоддю злочинного світу як впливового в сучасному суспільстві.

Матеріальне забезпечення особи зацентоване в ХМС такими одиницями: папик, батян 'заможний, солідний, респектабельний чоловік старшого віку' (ці лексеми вживані переважно дівчатами, з актуалізацією 'немолодий спонсор-коханець'); матрона 'багата жінка, яка займається бізнесом' ('показна жінка середнього віку, переважно тіліста' КСЖЛ); мажор 'матеріально забезпечена людина' (у словниках додається сема 'яка вдає з себе представника еліти й підкреслює свою вищість над іншими', ця сема у ХМС відсутня).

Л. Ставицька наголошує, що "абсолютну більшість лексем характеристик людини за соціальним станом становлять номінації на позначення людини з провінції або з села, що має у своїй основі низку культурних та ментальних чинників" [4, с. 198]. Аналогічне спостерігає в болгарському жаргоні О. Узеньова: "негативна оцінка дається усьому "сільському" на протигагу міському: мовленню, звичкам, поведінці" [7]. Нами не зафіксовані оригінальні молодіжні соціолектизми,

створені херсонською молоддю, але відзначимо, що значна кількість пейоративних одиниць ХМС уживана відносно селян, напр.: глек, жлоб, коромисло, лапоть, дегон, лох, лопух, дотман.

Девіантні групи міського населення (алкоголіки, наркомани, повії) постають об'єктом іронічного кепкування в ХМС. "Номінації, які функціонують у молодіжному середовищі, жаргонізованій мові фіксують власне погляд "стороннього" на ці мікросоціуми, представники яких для внутрішньокорпоративного спілкування обирають принципово інші лексеми, що майже не проникають у ширші соціолекти" [4, с. 199]. Потужний синонімічний ряд вибудований херсонською молоддю на позначення п'яниці, алкоголіка: алкобас; алколітрище; барига; зюзя (зюзік КСЖЛ); спиртсмен (спиртометр КСЖЛ); спиртоболіст; літерболіст (літрбол, літробол 'пияцтво, розпивання спиртних напоїв' БСРЖ, КСЖЛ); пакетик синьки; ригальдо; сливовкас (сливу квасити 'пиячити' БСРЖ, слива 'пияцтво' КСЖЛ); ханяга (ханига БСРЖ, КСЖЛ); хрон (хронь БСРЖ, КСЖЛ); хронологія; флакон ('пляшка зі спиртним' БСРЖ, КСЖЛ); фонфурик ('флакон одеколону, який уживають алкоголіки' КСЖЛ); гранчак. У більшості назв, уживаних наркоманами, спостерігаємо диференціацію за способом приймання й типом наркотичних речовин (уводити наркотики внутрішньовенно, приймати таблетки, курити), напр.: нар, нарчик, макоїд (макодзьоб КСЖЛ), планокур, ширик/ширун/ширщик, баяніст, конопліст, систематик, двигало, травкін, лободяжник. Найменування повій (дівчат/жінок "легкої поведінки") традиційно мають презирливі конотації, більшість одиниць є загальножаргонними, напр.: лахудра, прошмандовка, шалава, шмара БСРЖ, КСЖЛ; шльондра КСЖЛ; хавирла. Назви повії часто отримують залежно від "місця роботи": дальнобійниця БСРЖ, КСЖЛ; плечова, вокзальна БСРЖ; стометрова. Не зафіксована жаргонними словниками лексема стометрова 'повія, яка працює на стометровці' (у центрі м. Херсона стометровка 'алея, що пов'язує вулиці Перекопську й Кірова, пролягає паралельно до проспекту Ушакова').

Специфіка мовної картини світу певного соціуму – у вибірковості актуалізованих і відповідно номінованих сфер дійсності. Аналіз мовної картини світу молодіжного соціуму дозволяє виділити ті "шматки" дійсності, її складові, "піки", які є для сучасної молоді найбільш значущі. Дружба й зрадництво, боягузтво й відвага в бійці, страх і жорстокість – усе це актуально для міської молоді, активно пізнано нею, а отже, і представлено в мовній картині світу. Субмова молоді містить значну кількість слів і висловів, які деталізують і особливості взаємин, дій і станів людей у повсякденній поведінці, і фізичні дії людини, а також характеристики мовної поведінки, психічних станів, інтелектуальних дій тощо. Названі аспекти залишаються у перспективі подальших досліджень мовної картини світу молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуц Е.Н. Ненормативная лексика в речи современного городского подростка (в свете концепции языковой личности): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. – Омск, 1995. – 304 с.
2. Міщенко М. Мова і політичне життя // <http://www.ji.lviv.ua/searchFrameset.htm>
3. Мокиенко В.М., Никитина Т.Г. Большой словарь русского жаргона. – С.-Пб.: "Норинт", 2001. – 720 с.
4. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. – К.: Критика, 2005. – 464 с.
5. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. – К.: Критика, 2003. – 336 с.

6. Ставицька Л. Національно-мовна специфіка сучасного українського сленгу // Південний архів: Філологічні науки. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2002. – Вип. 14. – С. 115–121.
7. Узенёва Е.С. Жаргон и представления о женском и мужском поле (на материале современного болгарского языка) // Гендер: язык, культура, коммуникация: Материалы Междунар. конф. – М.: МГЛУ, 2003. – С. 112–113.
8. Шерех Ю. Поза книжками і з книжок. – К.: Час, 1998. – 456 с.
9. Grabias S. Język w zachowaniach społecznych. – Lublin: Uniw. M. Curie-Skłodowskiej, 1994. – 336 s.